

«Šī grāmata nav par valodām, bet gan par cilvēkiem,» saka profesore Sanita Martena.

«Valodu jauda: no ģimenes līdz sabiedrībai»

Inga Kaļva-Miņina

Sestdien, 21. februārī, visā pasaulē tiks atzīmēta Starptautiskā dzimtās valodas diena. Tās mērķis ir pievērst sabiedrības uzmanību dzimtās valodas vērtībai un skaistumam. Nedēļas sākumā, 16. februārī, Rēzeknes Centrālajā bibliotēkā notika Rīgas Tehniskās universitātes Rēzeknes akadēmijas profesores lietiskajā valodniecībā un filoloģijas doktores Sanitas Martenas grāmatas “Valodu jauda: no ģimenes līdz sabiedrībai” (“Jānis Roze”) prezentācijas svētki. Izdevums piedāvā padziļinātu skatījumu uz valodu ainavu Latvijā, valodu politiku ģimenēs un valodas nozīmi cilvēka dzīvē. Autore uzsver, ka valoda nav tikai saziņas līdzeklis – tā ir cieši saistīta ar identitāti, piederības sajūtu un dažādiem sabiedrības procesiem.

«Šis populārzinātniskais izdevums nav par valodām, bet gan par cilvēkiem. Arī mediju interese par šo grāmatu apliecina to, ka Latvijā līdz šim nebija izdevuma, kas stāsta par valodām caur cilvēka prizmu,» par grāmatas tapšanu stāsta profesore Sanita Martena, kuras pētniecības lauks ir sociolingvistika – valodas un sabiedrības mijiedarbe. 2022. gada nogalē viņa saprata, ka vēlas uzrakstīt grāmatu, akadēmijā pieteica pusgadu ilgu atvaļinājumu un februārī aizvadīja, plānojot grāmatas struktūru. «Esmu pētījusi valodu izglītību, valodu lietojumu ielās jeb lingvistisko ainavu, kā arī mazākumtautību skolēnu lingvistiskās attieksmes, domāju – kā lai to visu apkopo vienā grāmatā?» stāsta S. Martena, atklājot: «Grāmatai nosaukuma vēl nebija, bet struktūra veidojās, un tā es sāku rakstīt.»

«2023. gada sākumā – februārī, martā, aprīlī un maijā – uzrakstīju trīs nodaļas no piecām. Pateicoties Fulbraita stipendijai, man bija iespēja stažēties Amerikas Savienotajās Valstīs, tur gandrīz pabeidzu grāmatas ceturto nodaļu. Atgriezies Latvijā un vienu nodaļu rakstīju gadu, jo Latvijā, ja tev nav atvaļinājuma, nav iespējams neko uzrakstīt,» atklāj grāmatas autore.

Grāmatas spēcīgais nosaukums «Valodu jauda» ir tās vadmotīvs, kas atklājas lappusēs, vēstot, ka valodu zināšanas ir spēks, kas palīdz cilvēkam pilnvērtīgi dzīvot sabiedrībā.

mums ir daudz bilingvālu ģimeņu, ko rāda arī statistika. Runāju par to, kā ģimenē veidojas šī lingvistiskā attieksme. Uzskatu, ka ģimenēm ir jāsaglabā dzimtā valoda, bet ar vienu noteikumu – ar pozitīvu attieksmi pret latviešu valodu un atrodot savā ikdienā telpu latviešu valodai – skatoties multfilmās vai filmas latviski, latviski palīdzot bērniem izpildīt mājasdarbus,» stāsta S. Martena.

«Grāmatas otrajā nodaļā stāstu par to, ka pirms lasīšanas perioda ir svarīgi, ka mēs ar bērniem visu laiku runājam. Jo vairāk vecāki ar bērniem runā, arī ar pavisam maziem, jo labāk bērniem attīstās valoda. Ja agrāk bija uzskats, ka tev jālasa priekšā bērnam un bērns būs klausītājs, tad šobrīd teorijā ir teikts – svarīgi ir nevis lasīt priekšā bērnam, bet lasīt kopā ar bērnu. Kāda ir atšķirība? Ja bērns kaut ko jautā par grāmatā izlasīto, tev ir jāatbild uz visiem viņa jautājumiem, jo tādā veidā notiek valodas attīstība. Bērns jautā par to, par ko viņam vēl nav pieredzes,» atklāj grāmatas autore.

«Trešajā nodaļā es aplūkoju valodas trauksmi saistībā ar pētījumiem par bērniem, kuriem latviešu valoda nav dzimtā valoda, kā arī par bērniem citviet pasaulē, kuriem dzimtā valoda nav izglītības valoda. Mēs pat nenojaušam, kā jūtas bērni, jo īpaši pusaudži, kuriem ir lingvistiskā un sociālā klusēšana. Lingvistiskā klusēšana ir viegli izskaidrojama – skolēni, jo īpaši tie, kas atnākuši no mazākumtautību skolām, sākumā neizsakās, vēro, salīdzina sevi ar dzimtās valodas lietotājiem, viņi baidās runāt, runājot pieļauj vairāk kļūdu. Lingvistiskā klusēšana ir dabiska, tai vajadzētu pāriet, kad skolēni jau ir iejutušies jaunajā vidē. Savukārt sociālā klusēšana ir kaut kas vairāk – vai nu skolēniem ir negatīva lingvistiskā attieksme pret latviešu valodu, un tad ir jādodomā, vai tā nāk no ģimenes, vai arī kāds ir pasmējies par to, kā viņš runā. Ir svarīgi bērnam ļaut apzināties, ka tu neesi sliktāks, ja tev ir cita dzimtā valoda,» stāsta valodniece.

piemēriem, uzsverot, ka lasītprīeks tiek kultivēts ģimenē un skolā. Apmeklētāji bija sajūsmā par lekcijas saturu un veidu, kā informācija tika pasniegta, kā arī aktīvi iesaistījās sarunā. Sanitas Martenas zinātniskā un profesionālā pieredze sniedza vērtīgu ieskatu valodas, literatūras un lasīšanas nozīmē, vienlaikus veicinot diskusiju un radošu iesaisti vietējai kopienai,» stāsta Z. Gorsvāne.

Viņa uzsver, ka grāmatas prezentācija Rēzeknes Centrālajā bibliotēkā bija nozīmīgs notikums, jo «Sanita Martena ir Latgales patriote ar dzimtas saknēm Rēzeknes tuvumā. Bibliotēka kā reģionāls kultūras un izglītības centrs ir ideāla vieta, kur iepazīstināt sabiedrību ar dzimtās valodas nozīmi, valodu daudzveidību un literatūru, vienlaikus veicinot diskusiju un lasītprīeku vietējai kopienai.»

Grāmatas prezentācijas laikā apmeklētāji apjauta, cik svarīga loma valodu zināšanām ir viņu dzīvē. «Valodu zināšanas ir lieliska bagātība, – tās paver plašu iespēju loku pasaulē. Vienlaikus ir svarīgi neaizmirst dzimto valodu un izrādīt tai cieņu. Mājās es runāju latgaliski, darbā – gan latviski, gan latgaliski, dažkārt krieviski vai anglicki, un ir bijuši arī brīži, kad nācies runāt grieķu valodā ar Grieķijas pilsoņiem. Lekcija lika aizdomāties arī par manu krustmeitiņu Adelinu, kura dzīvo Vācijā. Mums gadās grūtības sazināties – es vācu valodu pārzinu slikti, bet viņa tikai nedaudz runā latviski, tomēr beigu beigās saprotamies,» stāsta Z. Gorsvāne.

«Tikšanās ar Sanitu Martenu bija sirsnīga un iedvesmojoša – viņas stāsts uzsvēra, ka valoda jāizmanto atbildīgi, ar cieņu un apzināti, jo tā ir ne tikai saziņas instruments, bet arī kultūras un identitātes nesējs. Jau sāku lasīt autore grāmatu, un tā rosina domāt par valodu nozīmi ikdienā, ģimenē un kopienā, kā arī par to, kā mēs varam saglabāt un cienīt mūsu dzimto valodu,» stāsta Rēzeknes Centrālās bibliotēkas direktore Zigrīda Gorsvāne. ▣

«Valodu zināšanas ir lieliska bagātība, – tās paver plašu iespēju loku pasaulē. Vienlaikus ir svarīgi neaizmirst dzimto valodu un izrādīt tai cieņu,» pēc pasākuma atzīst Rēzeknes Centrālās bibliotēkas direktore Zigrīda Gorsvāne

«Mēs visu laiku runājam par to, ka viena valoda slikti ietekmē otru, proti, mana dzimtā valoda ir vainīga, ka nezinu labi valsts valodu. Man apnīka šie sabiedrībā izskanējušie diskursi, un es gribēju parādīt, ka, ja cilvēks zina vairākas valodas, tas nav slikti. Jā, cilvēki kontaktējas un valodas ietekmē viena otru, bet valodai ir jauda, jo cilvēkam ir jauda caur valodu,» stāsta S. Martena. “Kādēļ grāmatas virsrakstā ‘valoda’ ir minēta daudzskaitlī jeb ir ‘valodu jauda’? Tāpēc, ka, jo vairāk valodu es zinu, jo jaudīgāk jūtos.”

* * *

Izdevumā ir piecas nodaļas: «Valodas ģimenē: no emocijām līdz racionāliem apsvērumiem», «Valodas pirmsskolā: būt kopā, spēlēt un mācīties», «Latviešu valoda skolā: mācīšana un mācīšanās, attieksme un valodas lietojums», «Valodas un to vērtība Latvijā: individuālais un sociālais aspekts», «Latviešu valoda un citas valodas diasporā: ģimenē, kopienā, izglītībā».

«Grāmatā rakstu par to, ka Latvijā nav tikai krievu un latviešu ģimenes. Mēs visu laiku skatāmies tikai caur šo prizmu, bet

Rēzeknes Centrālās bibliotēkas direktore Zigrīda Gorsvāne atklāj, ka sadarbība ar Sanitu Martenu ir sākusies nesen. «2025. gada 15. oktobrī Rēzeknes Centrālajā bibliotēkā notika lekcija «Ģimenes, bibliotēkas un skolas loma bērnu lasīšanas prieka radīšanā» Latvijas Nacionālās bibliotēkas ciklā «Latviešu grāmatai 500». Šajā lekcijā Sanita Martena dalījās ar jaunākajām atziņām par bērnu lasītprasmes attīstību, praktiskiem ieteikumiem un personīgiem

Ingas Kaļvas-Miņinas un Rēzeknes Centrālās bibliotēkas arhīva foto

«Projektu finansē Mediju atbalsta fonds no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem». «Par projekta raksta «Valodu jauda: no ģimenes līdz sabiedrībai» saturu atbild SIA «Vietējā»».

MAF
Mediju atbalsta fonds